

Notă Informativă
la proiectul Legii pentru modificarea și completarea
Codului de procedură civilă al Republicii Moldova

I. Considerații generale

Un sistem judiciar viabil reprezintă principala componentă a societății democratice, deoarece el vizează toate domeniile vieții sociale. Iată de ce problemele înfăptuirii justiției în Republica Moldova continuă să rămână un deziderat important, care merită atenție și consolidarea eforturilor comune în vederea reafirmării imaginii țării pe plan internațional, inclusiv în contextul vectorului de integrare europeană.

În ultimii ani, Republica Moldova a întreprins o serie de măsuri importante în vederea instaurării democrației și asigurării supremației legii. Totuși, la segmentul înfăptuirii justiției, continuă să persiste unele carențe atât de ordin legislativ cât și practic, sub aspectul implementării legislației.

În contextul celor expuse și în vederea executării *Programului de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2011-2014 “Integrare Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”* care conține drept obiectiv reformarea procedurii civile și de contencios administrativ, a fost elaborat proiectul *Legii pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*.

Prin prezentul proiect se propune o intervenție legislativă în materia normelor procedurale civile, pentru reglementarea complexă și coerentă a acestora precum și înlăturarea unor deficiențe și neconcordanțe care într-un final duc la repercusiuni negative asupra duratei, eficienței și finalității actului de justiție.

Noile amendamente reprezintă expresia unui efort susținut, care vor avea drept scop esențial crearea în materia procesului civil a unui cadru legislativ care să răspundă imperativelor funcționării unei justiții moderne, adaptate așteptărilor sociale.

Principalele segmente procedurale supuse unor amendări vizează competența instanțelor judecătorești, participanții la proces, modul de comunicare a actelor de procedură și de pronunțare a hotărârilor judecătorești, căile de atac, etc.

II. Modificarea competențelor
instanțelor judecătorești

În scopul asigurării celerității soluționării proceselor și degrevării instanțelor superioare de soluționarea unor cauze, prin proiect se propune atribuirea tuturor competențelor de judecare a cauzelor în fond judecătorilor.

Potrivit normelor existente în prezent (art. 32-33 din Codul de procedură civilă) atât judecătorii cât și Curțile de apel sunt competente de a examina în fond pricinile civile. De competență de a examina unele pricini în fond a dispus și Curtea Supremă de Justiție, competență care a fost exclusă prin Legea nr.244-XVI din 21 iulie 2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă.

Examinarea litigiilor care astăzi sunt atribuite în competența Curții de apel poate fi efectuată cu absolut același succes în cadrul judecătorilor de fond, fără a aduce prejudicii asupra calității sau termenilor de examinare. Preluarea de către judecătorii, a competențelor de examinare în fond în calitate de primă instanță a tuturor cauzelor civile și de contencios administrativ, va contura în mod evident rolul nivelului fiecărei instanțe în sistemul judecătoresc și va consolida statutul Curților de apel, în calitate de a doua verigă în ierarhia instanțelor judecătorești, prin exercitarea deplină de către aceasta a unui control judiciar.

În aceiași ordine de idei menționăm că, *Recomandarea CoE nr.(95)5 privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie*

civilă și comercială statuează că *“chestiunile litigioase trebuie stabilite la nivelul primei instanțe.* Toate cererile, faptele sau dovezile trebuie prezentate în fața primei instanțe.”.

De asemenea, prin aceste amendamente se va asigura o degrevare a Curților de apel de un volum impunător de lucru, ori potrivit datelor statistice, acestea din urmă au examinat în fond:

- în anul 2009 – 4177 de cauze;
- în anul 2010 – 4148 de cauze.

Modificările propuse sunt coordonate și cu practica altor state europene, care împărtășesc pe larg sistemul în care Curților de apel li se atribuie doar competențe de examinare a cauzelor în apel, lăsând examinarea cauzelor în primă instanță în sarcina instanțelor de fond.

În urma analizei experienței altor state în vederea consultării practicii privind structura sistemului judecătoresc și stabilirea competențelor de examinare a cauzelor în primă instanță, precum și în ordine de apel și recurs, au fost evidențiate următoarele practici.

În sistemele judecătorești ale *Greciei, Olandei, Belgiei*, toate litigiile civile și de contencios administrativ, indiferent de natura și obiectul acestora se examinează în prima instanță de către instanțele de fond. Hotărârile adoptate de instanțele de fond sînt atacate cu apel la Curțile de apel din raza de jurisdicție a judecătoriilor respective. Curtea de apel examinează exclusiv cererile de apel declarate împotriva hotărârilor pronunțate de instanțele de fond, fără a avea competențe de a examina cauze civile sau de contencios administrativ în calitate de instanță de fond.

În continuare vom relata modificările nemijlocite operate la Codul de procedură civilă.

În contextul prevederilor legii privind lichidarea instanțelor specializate și în urma amendamentelor care au fost operate la Codul de procedură civilă și vizează modificarea competențelor, se necesită excluderea Capitolului III „Competența generală” cu încorporarea unor prevederi în Capitolul IV care va fi intitulat „Competența instanțelor de judecată”. Astfel, reieșind din faptul că instanțele de fond vor fi doar judecătoriile, din capitolul IV urmează a fi excluse articolele care stabilesc competența curților de apel ca instanțe de fond. În urma excluderii cap. III, se propune ca art. 33 să stabilească competența generală a instanțelor judecătorești. Totodată, reieșind din faptul că art. 2 alin. (4) CPC exemplifică litigiile atribuite spre examinare în procedură civilă (și anume litigiile care rezultă din raporturile juridice civile, familiale, de muncă, locative, funciare, ecologice, etc.) se consideră inoportun dublarea acestei enumerări la art. 33 din proiect.

De asemenea, sub aspect structural capitolul IV urmează să stabilească apriori **imutabilitatea competenței jurisdicționale**, principiu ce garantează că *nimeni nu poate fi lipsit fără consimțământul său de dreptul judecării procesului în instanță și de judecătorii în a căror competență pricina este dată prin lege.* Reieșind din faptul că acest principiu guvernează întreaga competență, prin proiect se propune ca conținutul art. 45 să fie inclus la începutul capitolului (art. 32 din proiect).

Prin excluderea competenței de a examina pricinile în fond de Curțile de apel, a fost modificat și art. 37 care stabilește „Competența în caz de concurență a pretențiilor” prin excluderea sintagmei *„iar dacă sunt de competența unor instanțe de diferite grade, pretențiile urmează a fi conexe și examinate de instanța ierarhic superioară”.* De asemenea, în vederea excluderii interpretărilor eronate alin. (2) al art. 37 a fost comasat cu alin. (1) și s-a stabilit expres că *conexarea pretențiilor legate între ele ține de competența instanței de judecată sesizată mai întii cu cererea de chemare în judecată, care va emite o încheiere în acest sens.* În corespundere cu art. 14 CPC care stipulează că la judecarea pricinilor civile în primă instanță, actele judiciare se emit în formă de **hotărîre, încheiere și ordonanță**, de la art.37 a fost exclusă noțiunea de **“dispoziție”** și s-a stipulat că instanța decide conexarea pretențiilor printr-o **încheiere**.

Articolul 39 CPC prevede competența teritorială a instanțelor de judecată **la alegerea reclamantului**. Totodată, norma de la alin. (15) al articolului nominalizat stipulează că *acțiunile accesorii și incidentale țin de competența instanței care este în drept să judece acțiunea principală*, normă care de principiu **nu vizează competența de examinare la alegerea reclamantului**, fiind exclusă prin proiectul legii. Ba mai mult, conceptul de acțiune accesorie și incidentală se regăsește la art. 42 și 187 CPC.

Rezumînd cele expuse statuăm că, potrivit modificărilor propuse se va asigura o exercitare de către instanțele superioare a unui control judiciar efectiv asupra hotărîrilor primei instanțe, se va stabili clar pentru justițiabil ierarhia instanțelor judecătorești și a modului de exercitare a căilor de atac, precum și într-un final se va asigura celeritatea soluționării proceselor de judecată și apropierea justiției de cetățean.

III. Participanții la proces

Potrivit art. 7 CPC instanța judecătorească intentează procesul civil la cererea persoanei care revendică apărarea unui drept al său încălcat sau contestat, libertății sau a unui interes legitim. Potrivit normelor legale, într-un proces există două părți - *reclamantul și pîrîtul*. Totodată, într-un proces pot participa mai mulți reclamați sau pîrîți (coparticipare) dacă obiectul litigiului îl constituie drepturile și obligațiile comune care decurg din aceleași temeieri de fapt sau de drept și sunt de aceeași natură.

Coparticiparea procesuală asigură evitarea unor hotărâri judecătorești contradictorii, contribuie la economisire de timp și de cheltuieli atît pentru părți cît și pentru instanță, ceea ce într-un final contribuie la o mai bună administrare a justiției.

În prezent se atestă multiple situații în care într-un litigiu, din cauza necunoașterii sau a ascunderii intenționate a acestui fapt de către părțile procesului, nu participă toate persoanele care ar avea un anumit interes față obiectul supus examinării. În cele din urmă această situație condiționează încălcarea drepturilor persoanelor vizate supra prin hotărîrea judecătorească pronunțată.

Reieșind din rolul diriguitor al instanței de judecată în organizarea și desfășurarea procesului, prin proiectul de lege se propune completarea articolului 62 cu norme care vor viza **înștiințarea din oficiu de către instanța de judecată a altor persoane**. Astfel, potrivit conținutului articolului instanța judecătorească este obligată să identifice și să înștiințeze toate persoanele (coreclamanții și copîrîții) a căror drepturi și obligații pot fi afectate prin procesul intentat, chiar dacă părțile se împotrivesc. Admiterea în proces se dispune, prin încheiere, pînă la închiderea dezbaterilor înaintea primei instanțe. Dacă necesitatea admiterii în proces a altor persoane este constatată în timpul deliberării, instanța va repune cauza pe rol, dispunând înștiințarea participanților.

Acest amendamente sunt incluse cu scopul de a eficientiza judecarea unitară nu numai a raporturilor juridice deduse soluționării prin voința reclamantului și/sau a pîrîtului, dar și a altor raporturi juridice aflate în strînsă legătură cu cel inițial, în scopul evitării litigiilor ulterioare. De asemenea, prin acest nou amendament se va asigura accesul efectiv la justiție și a dreptului la apărare a tuturor justițiabililor, precum și se va evita pronunțarea hotărîrilor judecătorești contradictorii care într-un final fac imposibilă executarea acestora.

Potrivit art. 55 CPC printre participanții la proces se enumără și **procurorul**, iar în acest context art. 71 alin.(1) statuează că procurorul participă la judecarea pricinilor civile în primă instanță în calitate de participant la proces dacă el însuși l-a pornit în condițiile legii. Conform articolului nominalizat supra, procurorul înaintează acțiune în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor incapabile, persoanelor care nu se pot adresa în judecată din cauza sănătății sau vîrstei, precum și în apărarea intereselor statului.

Examinînd mai jos toate situațiile în care procurorul apare ca participant al procesului civil, atestăm că calitatea acestuia din urmă se dublează cu alte autorități ale statului responsabile de anumite domenii concrete. Or, reieșind din faptul că procesul civil este unul de drept privat urmează a fi asigurată egalitatea armelor pe tot parcursul desfășurării acestuia.

Astfel, reieșind din cele expuse prin proiectul de lege se propune excluderea procurorului ca parte a procesului civil, acesta urmînd să apară doar în cazul în care reprezintă nemijlocit instituția proprie.

Întru susținerea poziției propuse prin proiectul de lege, menționăm că ***Recomandarea CoE 1604(2003) privind rolul procuraturii în societatea democratică guvernată în baza principiului supremației Legii***, statuează că ***împuternicirile și responsabilitățile procurorilor să se limiteze la urmărirea penală a cauzelor penale, și la rolul general în apărarea intereselor publice prin intermediul sistemului de justiție penală, iar pentru exercitarea altor funcții să fie formate organele separate, efective și plasate corespunzător***. De asemenea, potrivit ***Recomandării CoE (2000)19 privind rolul procuraturii în sistemul de justiție penală***, „Procurorii” sunt autoritățile publice care, în numele societății și în interes public, asigură aplicarea legii atunci, cînd încălcarea acesteia atrage o sancțiune penală, luînd în considerare atît drepturile individului, cît și eficacitatea necesară sistemului de justiție penală.

În aceeași ordine de idei, expertiza Comisiei de la Veneția efectuată asupra proiectului Legii cu privire la procuratură, recomandă autorităților de a rezuma rolul procurorului la urmărirea penală, iar în contextul expertizei efectuate asupra Legii privind contenciosul administrativ de către experții CoE Theodore FORTSAKIS și Mirelle HEERS este remarcantă precizarea despre *necesitatea clarificării rolului acestei autorități, deoarece rolul său ca parte la discuțiile administrative nu este chiar evident, în special în ceea ce privește standardele Consiliului Europei*. Principiul participării procurorului doar în procesul penal este susținut de cadrul legal al Germaniei.

În cele ce urmează vom elucida situațiile legale în care procurorul participă în procesul civil și competența concomitentă a altor organe pe aceleași segmente. Astfel, oportunitatea excluderii se explică prin următoarele argumente:

1. Alineatul (2) al art. 71 CPC prevede prima categorie de persoane în numele cărora procurorul poate înainta o acțiune civilă, și anume, **persoane interesate ce nu se poate adresa în judecată personal din cauză de sănătate, vîrstă înaintată, incapacitate sau din alte motive întemeiate**. În ce-i privește pe incapabili aceștia sunt de două categorii: cei lipsiți de capacitate de exercițiu și minorii fără capacitate deplină de exercițiu. Însă în cazul ambelor există un organ specializat, autoritatea tutelară a cărui funcție de bază constă anume în protejarea drepturilor și intereselor legitime ale acestor persoane. Iar împuternicirea procurorului cu dreptul de a înainta, la fel, în numele acestor persoane a unei acțiuni nu reprezintă altceva decît o dublare a acelorași competențe. Mai mult ca atît, în cazul minorilor protecția este dublă, deoarece autoritatea tutelară apare subsidiar ca un organ de protejare a drepturilor și intereselor legitime în cazul în care părinții nu o fac corespunzător. În situația dată, posibilitatea intervenției unei a treia entități, și anume a procurorului, este absolut nefondată. Ba mai mult, conștientizarea faptului că mai există și procurorul care se poate implica pentru protejarea drepturilor și intereselor legitime, deseori îi face pe părinți sau pe reprezentanții autorității tutelare să fie mai puțin responsabili de îndeplinirea obligațiilor lor directe. Pe lîngă aceasta, *dacă procurorul are dreptul de a interveni pentru protejarea drepturilor și intereselor legitime ale incapabililor, atunci autoritatea tutelară sau părinții au obligația și nu dreptul de a o face*.

Subsidiar, avocatul copilului potrivit art. 28 din Legea cu privire la avocații parlamentari, este în drept să adreseze în instanța de judecată o cerere în apărarea intereselor persoanei ale cărei drepturi și libertăți constituționale au fost încălcate.

Pe lângă persoanele incapabile, acest alineat menționează că procurorul mai poate înainta acțiune și în numele persoanelor care din cauză de sănătate, vîrstă înaintată sau din alte motive nu se pot adresa personal în instanța de judecată. Însă, protejarea drepturilor și intereselor legitime ale acestor persoane, la fel, poate avea loc destul de eficient prin intermediul instituției acordării asistenței juridice garantate de stat. În această ordine de idei, în Dispozițiile finale și tranzitorii ale Legii nr. 198-XVIII din 26 iunie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, se menționează că asistența juridică în materie civilă se va acorda începînd cu 1 ianuarie 2012.

2. Alineatul (3) al art.71 îi acordă procurorului dreptul de a se adresa cu o acțiune sau o cerere în apărarea drepturilor și intereselor statului și ale societății ce țin de mai multe domenii.

a) *formarea și executarea bugetului*

Cu referire la acest temei este necesar de specificat că există un șir de organe de stat abilitate (Ministerul Finanțelor, Curtea de Conturi, autoritățile administrației publice locale etc.) cu competențe în ce privește formarea și executarea bugetului și care au și dreptul de a se adresa în instanța de judecată pentru atingerea obiectivelor sale.

b) *perceperea unei sume în beneficiul agenților economici în al căror capital statutar statul are cotă-parte*

Excluderea acestei posibilități de intervenire a procurorului va duce la întărirea ordinii de drept, deoarece prevederea în cauză legiferează o stare de inegalitate de tratament între agenții economici în al căror capital statutar statul are cotă-parte și cei fără participațiunea statului. Această inegalitate de tratament, neavînd nici o motivare bazată pe anumite circumstanțe obiective, contravine unui șir de principii constituționale și internaționale ce guvernează relațiile economico-civile într-un stat. Or, în relațiile economice statul se regăsește în condiții egale cu alți subiecți privați. Potrivit art. 1 din Codul civil “legislația civilă este întemeiată pe recunoașterea egalității participanților la raporturile reglementate de ea”.

c) *perceperea în beneficiul statului a bunurilor dobîndite ilicit*

Art. 343 din Codul civil menționează că: “..confiscarea bunurilor se permite printr-o hotărîre judecătorească în cazurile și în condițiile prevăzute de lege..”. În acest sens confiscarea ca măsuri de siguranță este prevăzută în Codul penal și Codul contravențional. Însă, reglementările date prevăd că confiscarea se aplică de către subiecții respectivi în cadrul procesului contravențional sau penal și este absolut inutilă menținerea acestei posibilități și în cadrul procesului civil.

d) *anularea înregistrării și lichidarea persoanei juridice în cazul încălcării modului stabilit de constituire, precum și urmărirea veniturilor ei ilicite*

Potrivit art.87 alin.(1) din Codul civil “..instanța de judecată dizolvă persoana juridică dacă constituirea ei este viciată..”. Art.87 alin.(4) din Codul civil prevede că “..dizolvarea persoanei juridice se pronunță la cererea participantului, a procurorului sau a Ministerului Justiției..”. Astfel, se observă că această competență a procurorului în procesul civil reprezintă o simplă dublare a competențelor și nu va afecta cu nimic ordinea de drept prin excluderea competenței acestuia.

e) *declararea, în condițiile legii, a actelor normative ale autorităților publice, ale altor organe și organizații, ale persoanelor oficiale sau funcționarilor publici ca fiind nule*

Art.5 al Legii contenciosului administrativ nr.793 din 10.02.2000 menționează expres și exhaustiv subiecții cu drept de sesizare în contenciosul administrativ care se consideră vătămăți într-un drept al său recunoscut de lege de către o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri. De asemenea, în conformitate cu dispozițiile Legii privind administrația publică locală, Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat, președintele raionului și primarul poate solicita verificarea legalității și

oportunității actelor autorităților publice, iar avocatul parlamentar, la sesizarea persoanei vătămate într-un drept al său, atacă actele administrative – în condițiile Legii cu privire la avocații parlamentari. Instanțele de drept comun și cele specializate, în condițiile art. 13 din Legea contenciosului administrative pot examina din oficiu excepția de ilegalitate a unui act administrativ cu caracter normativ. Din textele legale citate se observă cu ușurință că există organe care prin definiție urmăresc interesul statului în sens larg la nivel central sau local și care au competențe în a contesta în instanța de judecată actele administrative ilegale.

f) *protecția proprietății aflate în posesiunea exclusivă a statului*

Potrivit art.3 al Legii privind administrarea și deținerea proprietății publice ”... administrarea proprietății publice se efectuează în conformitate cu principiile eficienței, legalității și transparenței și include în particular - apărarea drepturilor și intereselor legitime ale statului și ale unităților administrativ-teritoriale, ale persoanelor juridice în domeniul proprietății publice..”. Art.14 al Legii privind administrația publică locală menționează că ”... pornind de la domeniile de activitate ale autorităților administrației publice locale de nivelul întâi stabilite la art.4 al Legii privind descentralizarea administrativă, consiliul local realizează următoarele competențe - administrează bunurile domeniului public și ale celui privat ale satului (comunei), orașului (municipiului)...”. Altfel spus, legislația în vigoare stabilește subiecții concreți (Agenția proprietății publice, consiliile locale) care în prezent posedă, folosesc și administrează bunurile aflate în posesiunea exclusivă a statului. Acești subiecți, în virtutea atributelor dreptului pe care-l au, pot cere apărarea dreptului de proprietate și în instanța de judecată. În aceste condiții acordarea inclusiv și procurorului a dreptului de a se implica în aceste procese se dovedește a fi inutilă, prezentînd în sine o dublare a competențelor organelor indicate.

g) *rezilierea contractului care lezează statul în interesele lui*

Este de menționat că orice contract nu se încheie în abstract, ci de anumiți subiecți concreți care au statut de parte a contractului. Acești subiecți, care deseori sunt anume organele menționate la punctul f), în calitate de părți ale contractului au tot dreptul, dacă sunt temeiuri, în strictă corespundere cu prevederile legislației civile, să pună, după caz, problema nulității sau rezilierii contractului. În acest context, apare neclară situația de ce în locul acestor subiecți ar trebui să se implice procurorul pentru a desființa un contract sau altul. Mai mult ca atât, sintagma ”rezilierea unui contract care lezează interesele statului” ridică multe semne de întrebare, deoarece un contract poate leza din punct de vedere economic interesele statului, însă să fie încheiat în strictă corespundere cu prevederile legislației și atunci nimeni nu va putea pune problema desființării lui.

h) *recuperarea prejudiciului cauzat statului*

Cu referire la acest temei, menționăm că în cazul în care statul a fost prejudiciat, în dependență de segment, organul interesat urmează a înainta o acțiune de regres față de persoana care se face responsabilă prin acțiunile sau inacțiunile ei. Astfel, cu titlu de exemplu menționăm că potrivit art. 21 din *Legea nr. 1545 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, Ministerul Finanțelor sau, după caz, autoritățile administrației publice locale, după repararea, din contul bugetului respectiv, a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite comise de organele de urmărire penală, de procuratură sau de instanțele judecătorești, vor sesiza Procuratura Generală în vederea stabilirii faptului dacă pot fi calificate drept infracțiuni acțiunile sau inacțiunile persoanei (persoanelor) cu funcție de răspundere sau ale altor persoane care au cauzat prejudiciul material și moral. În cazul în care în privința persoanei (persoanelor) cu funcție de răspundere sau în privința altor persoane care prin acțiunile lor ilicite au cauzat prejudiciul a fost începută urmărirea penală, statul, în persoana *Ministerului Finanțelor, sau autoritățile locale au dreptul să se constituie parte civilă în procesul penal.*

De asemenea, potrivit Legii cu privire la Agentul Guvernamental statul are drept de regres împotriva persoanelor a căror activitate, cu intenție sau din culpă gravă, a constituit temei pentru adoptarea hotărârii privind plata obligatorie a sumelor stabilite prin hotărâre a Curții sau prin acord de soluționare pe cale amiabilă a cauzei. Prin proiectul elaborate au fost operate unele amendamente în legea prenotată, stabilindu-se că acțiunea în regres privind restituirea sumelor specificate la alin.(1) se depune, în condițiile legii, de Ministerul Justiției, în termen de 1 an de la data la care a expirat termenul de plată, stabilit de Curte sau prin acordul de soluționare pe cale amiabilă a cauzei.

i) *protecția mediului înconjurător*

Și în cazul respectiv acest drept reprezintă nimic altceva decât o dublare a competențelor altor organe specializate ale statului a căror funcție de bază este anume asigurarea protecției mediului înconjurător (ex. Ministerul Mediului, Inspectia ecologică, etc.).

În contextul celor expuse supra, menționăm că prin excluderea procurorului ca participant al procesului civil se vor responsabiliza autoritățile publice competente să promoveze și să apere în justiție interesul statului și a altor persoane stabilite de lege. Concomitent, reieșind din faptul că în cadrul procesului civil se deduc soluționării raporturi de drept privat, se va asigura principiul egalității armelor în proces în cazul în care statul ca subiect al raporturilor private este reclamant.

IV. Comunicarea actelor de procedură

Citarea legală în proces este reglementată în termeni imperativi de Codul de procedură civilă. Citarea părților implicate într-un proces civil reprezintă una dintre garanțiile procesuale cele mai importante pentru respectarea dreptului fundamental la apărare, consacrat atât la nivelul unor importante tratate și convenții internaționale (*Art. 14 pct. 3 al Pactului Internațional cu privire la Drepturile civile și politice, art. 6 pct. 3 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.*) cât și, la nivel constituțional. Măsura citării în proces a tuturor părților este de natură a asigura respectarea dreptului la "*un proces echitabil*", garantat prin art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și explicat de jurisprudența CEDO ca fiind dreptul fiecărei părți de a-și pleda cauza "*în aceleași condiții*".

În prezent, se atestă multiple cauze de tergiversare a proceselor civile, anume din cauza că părțile sunt în lipsa de cunoștință despre procesul care urmează a fi desfășurat fie din greșeala instanței fie din propria lor culpă. În vederea eliminării pe cât de posibil a acestor situații și în vederea asigurării respectării termenelor rezonabile de soluționare a pricinilor, prin proiectul de lege se propune completarea art. 105 cu un nou alineat care va stipula o modalitate de „*înștiințare a participanților la proces, inclusiv a reprezentanților părților, autorităților publice și persoanelor juridice prin mijloace tehnice moderne, poștă electronică, telefax sau prin orice alte mijloace care asigură transmiterea textului și confirmarea primirii acestuia.*”.

În această ordine de idei instanța urmează a înștiința participanții la proces prin intermediul poștei electronice indicate în rechizitele lor. Pentru o garantare mai bună a primirii citației de către o parte, instanța ar putea folosi opțiunile electronice de raportare automată – „mesaj livrat” și „mesaj citit”.

Țările europene în care poșta electronică este utilizată cu succes ca mijloc de citare a părților: *Anglia, Irlanda, Austria, Portugalia, Scoția, Spania, Bulgaria.*

Suplimentar, menționăm că în urma noilor modificări operate la Codul de executare (art. 28), cererea de chemare în judecată, actele de procedură emise de instanța de judecată pot fi comunicate, prin intermediul biroului executorului judecătoresc, participanților la proces și persoanelor interesate, la solicitarea părții interesate (*ex. practică existentă în*

Franța și Luxembourg). Executorul judecătoresc are obligația ca, în cel mult 3 zile lucrătoare de la depunerea cererii și achitarea taxelor pentru serviciile sale, să organizeze personal sau prin intermediul angajaților săi comunicarea actelor de procedură.

Pentru a aduce în concordanță prevederile Codului de executare, a fost completat art.100 din Codul de procedură civilă.

Impactul amendamentelor se vor rezuma la:

1. Asigurarea soluționării într-un termen optim și previzibil a cauzelor.
2. Reducerea costurilor de citare pentru instanțele de judecată.

V. Revizuirea unor aspecte privind modalitatea de dispunere a efectuării expertizei

Au suportat unele modificări normele procesuale referitoare la expertiza judiciară. Necesitatea acestor modificări este dictată de actuala redacție a prevederilor respective care, pe de o parte, nu asigură suficient dreptul părților de a se implica la alegerea expertului, pe de altă parte, acordă un rol mult prea activ judecătorului la dispunerea expertizei judiciare și la alegerea expertului judiciar. Astfel, în vederea balansării rolului subiecților procesului civil la dispunerea expertizei judiciare și la desemnarea expertului a fost modificat articolul 148. Astfel, numirea expertului (instituției de expertiză judiciară) se face în temeiul acordului comun al părților care l-au ales. Doar în cazul în care părțile nu vor ajunge la un consens asupra candidaturii expertului, atunci instanța va avea capacitatea de a desemna expertul sau instituția de expertiză.

Proiectul propune o nouă redacție articolului 150, care, în prezent, reglementează dirijarea activității expertului, or, conform legislației privind expertiza judiciară, nimeni nu poate da indicații sau dirija activitatea expertului, astfel încât să influențeze în vre-un fel efectuarea cercetărilor și conținutul raportului de expertiză. Noua redacție a articolului numit prevede acțiunile premergătoare expertizei judiciare, care urmează a fi întreprinse de către judecător. Normele respective vin să asigure respectarea drepturilor procesuale ale părților implicate în proces, precum și drepturile expertului judiciar. Același scop – reglementarea asigurării drepturilor acestor subiecți ai procesului – este urmărit și prin amendamentele propuse la articolele 152 și 154 din cod.

Modificările de la art. 159 au scopul explicitării situațiilor în care poate fi dispusă expertiza suplimentară și cea repetată, precum și necesitatea motivării necesității dispunerii expertizei repetate sau suplimentare. De asemenea, se indică faptul că dispunerea acestora poate fi efectuată doar după audierea expertului și doar în cazul în care deficiențele identificate în raportul de expertiză nu pot fi soluționate prin audiere.

Alte modificări au rolul adaptării limbajului normativ la tot conținutul codului.

VI. Revizuirea regulilor de prezentare a probelor

Cu referire la acest segment, se propune concretizarea sarcinilor la etapa pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare, inclusiv prin stabilirea unor sancțiuni procesuale clare pentru pierderea nejustificată a termenului stabilit de instanță pentru prezentarea probelor de către părți. Astfel, în vederea excluderii rolului discreționar al părții la prezentarea probelor, art. 185 alin. (1) CPC urmează să stipuleze *că instanța de judecată stabilește data pînă la care pîrîtul urmează să prezinte în judecată probele de care dispune*. În același context urmează a fi modificat și art. 185 alin. (1) lit. b) și anume instanța de judecată urmează să stabilească *data pînă la care pîrîtul va prezenta în scris o referință* privind acțiunea reclamantului.

Subsecvent menționăm că, în prezent potrivit art. 372 CPC părțile și alți participanți la proces, la exercitarea apelului sunt în drept să prezinte noi probe iar instanța de apel este

obligată să le administreze. În contextul acestor prevederi, participanții la proces de cele mai multe ori cu rea credință evită prezentarea unor probe importante în prima instanță pentru a le prezenta în instanța de apel. Reieșind din faptul că calea de atac *apelul* este doar o continuare a judecării fondului, este necesar a face o distincție la segmentul care vizează *prezentarea probelor în instanța de judecată*.

În contextul celor expuse prin proiectul de lege se propune modificarea art. 372 CPC și anume stabilirea normelor care *ar permite părților să prezinte suplimentar în instanța de apel doar acele probe care din motive justificative nu au putut fi prezentate în prima instanță*. De asemenea, *instanța de apel este obligată să nu administreze probele care au putut fi prezentate de participanții la proces în prima instanță*.

Impactul amendamentelor propuse:

1. Asigurarea unei distincții clare între procedura de prezentare a probelor în prima instanță și în instanța de apel.

2. Excluderea abuzurilor participanților la proces care cu rea credință evită prezentarea probelor importante pentru soluționarea cauzei.

Subsecvent menționăm că, în conformitate cu **Recomandarea CoE nr. (84) 5 asupra principiilor de procedură civilă menite să îmbunătățească funcționarea justiției** „în principiu, mijloacele de probă trebuie prezentate pe cât posibil în primele faze ale procesului sau, eventual, înainte de etapa preliminară, unde aceasta există. De obicei, la apel judecătorul nu mai acceptă fapte care nu au fost prezentate în prima instanță, exceptând cazurile în care:

- acestea nu au fost cunoscute în prima instanță;
- persoana care prezintă noile probe nu a fost parte în prima instanță;
- există un motiv excepțional pentru care acestea ar trebui admise.”.

VII. Pronunțarea hotărârii judecătorești

Hotărârea judecătorească reprezintă un act de dispoziție a instanței judecătorești prin care se soluționează fondul pricinii. Hotărârii îi revine un rol de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor ocrotite de lege și dispune de puterea lucrului judecat. Pentru a produce efecte juridice acest act de dispoziție al instanței de judecată trebuie să corespundă anumitor cerințe de formă și de fond.

Actualmente normele procesuale stabilesc că după încheierea dezbaterilor judiciare completul de judecată se retrage în deliberare pentru adoptarea hotărârii, iar ulterior pronunță hotărârea judecătorească. La această etapă părțile iau cunoștință doar cu dispozitivul hotărârii, iar redactarea hotărârii motivate poate fi amânată pe un termen de cel mult 15 zile, termen care astăzi frecvent este încălcat.

Prin prezentul proiect se propune ca după încheierea dezbaterilor judiciare, judecătorul să stabilească un termen, care nu va depăși 30 de zile, pentru pronunțarea hotărârii și înmânare a părților a hotărârii integral motivate. Astfel părțile vor afla concomitent atât partea dispozitivă cât și partea de motivare, adică *circumstanțele pricinii constatate de instanță, probele pe care se întemeiază concluziile, argumentele invocate de instanță la respingerea unor probe, precum și legile de care s-a călăuzit instanța la adoptarea unei asemenea hotărâri*.

Amendamentele propuse prin prezentul proiect nu vor afecta conceptul *instituției deliberării*, care constituie actul final al judecării în urma căruia instanța verifică sub aspectul temeiniciei și al legalității materialul probator și procedural, din dosar și dă o soluție privind conflictul dedus spre soluționare. Practica străină demonstrează că nu este obligatoriu ca momentul deliberării să coincidă cu momentul pronunțării sentinței. Acest aspect îl vedem și prin prisma modului de activitate a Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg, conținut în Regulamentul acesteia.

În urma acestor modificări se va stabili și un termen clar pentru exercitarea căilor de atac și anume termenul va începe să curgă de la momentul pronunțării hotărârii. De asemenea, modificările operate au drept scop responsabilizarea justițiabililor în vederea exercitării căilor de atac cu bună credință și concomitent responsabilizarea instanței de judecată în vederea întocmirii calitative și în termeni determinați a actului de justiție.

VIII. Căile de atac al hotărârilor judecătorești

1. Apelul

Potrivit art. 373, instanța de apel verifică în limitele cererii de apel și a obiecțiilor înaintate în prima instanță, legalitatea și temeinicia hotărârii atacate în ceea ce privește constatarea circumstanțelor de fapt și aplicarea legii în prima instanță. Instanța de apel nu este legată de motivele apelului privind legalitatea hotărârii primei instanțe, ci este obligată să verifice legalitatea hotărârii în întregul ei.

Apelul fiind o cale devolutivă de atac, care permite continuarea judecării fondului, prin proiectul de lege elaborat se propune limitarea cazurilor de retrimiteră a pricinilor spre rejudecare în prima instanță.

În prezent, conform art. 385 alin. (1) lit.d), instanța de apel este în drept să admită apelul și să caseze integral sau parțial hotărârea primei instanțe, restituind pricina spre rejudecare în prima instanță în toate cazurile în care a constatat încălcarea sau aplicarea eronată a normelor de drept procedural specificate la art. 388.

În urma amendamentelor operate la art. 385 retrimiteră la rejudecare urmează a fi limitată doar la următoarele cauze:

- 1) instanța a soluționat problema drepturilor unor persoane neantrenate în proces;
- 2) pricina a fost examinată cu încălcarea competenței teritoriale.

Pentru temeiurile prevăzute la art. 388 alin. (1) lit. b) și anume - *pricina a fost judecată în absența unui participant la proces căruia nu i s-a comunicat locul, data și ora ședinței de judecată*, la solicitarea participanților la proces, instanța de apel poate restitui pricina la rejudecare în prima instanță.

Impactul acestor amendamente se va rezuma la:

1. Excluderea abuzurilor nejustificate de retrimiteră a cauzelor spre rejudecare în prima instanță;
2. Asigurarea unui termen rezonabil de judecare a cauzelor civile;
3. Motivarea participanților la proces de a-și apăra drepturile cu bună credință.
4. Asigurarea unui echilibru între volumul de lucru al instanțelor de fond și a celor de apel, în urma modificării competenței materiale.

2. Recursul

Capitolul XXXVIII din CPC stabilește dispoziții care reglementează modalitatea de exercitare a recursului împotriva hotărârilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea apelului (secțiunea 1) și recursul împotriva deciziilor instanțelor de apel (secțiunea 2).

Potrivit actualelor reglementări *recursul (secțiunea 1)* este o cale de atac parțial similară cu apelul, cu unele mici excepții, printre care ar putea fi menționată că părțile pot prezenta ca probe doar înscrisurile și că în unele cauze ca instanță competentă este Curtea Supremă de Justiție. În prezent această cale de atac se exercită în cea mai mare parte împotriva hotărârilor pronunțate în primă instanță de curțile de apel.

În contextul celor expuse supra și reieșind din faptul că Curțile de apel nu vor mai examina cauzele în primă instanță, se propune excluderea acestei căi de atac.

Cu referire la *recurs (secțiunea 2)* acesta se judecă doar de Curtea Supremă de Justiție împotriva deciziilor instanțelor de apel. În conformitate cu art. 422 din CPC instanța de recurs verifică doar în limitele invocate în recurs, *legalitatea hotărârii atacate*, fără a administra noi

dovezi. Ba mai mult, pentru a accentua că instanța de casație examinează doar legalitatea nu și temeinicia, art. 422 a fost completat cu următoarea propoziție – „*Faptele constatate și aprecierea dată probelor de instanța de apel sunt obligatorii pentru Curtea Supremă de Justiție*”.

Reieșind din faptul că instanța de recurs examinează pricina doar în drept nu și în fond, prin noua reformă procesual civilă se propune *introducerea procedurii v scrise în fața Curții Supreme de Justiție*. Totodată, este necesar de menționat că și în prezent, în temeiul art. 444 alin. (2) CPC *neprezentarea părților nu împiedică examinarea recursului*.

Subsecvent, menționăm că doar în cazul în care completul din 3 judecători se va desesiza în favoarea colegiului lărgit, pentru examinarea unor pricini de un interes deosebit sau pentru unificarea practicii judiciare, Curtea Supremă de Justiție poate decide invitarea părților să se pronunțe asupra problemelor de legalitate invocate în cererea de recurs. Reieșind din faptul că de la 1 ianuarie 2012 vor intra în vigoare prevederile legale privind asistența juridică garantată de stat în materie civilă, se consideră necesar ca în situația menționată supra, părțile să participe în fața înaltei curți în mod obligatoriu prin intermediul reprezentantului, cu excepția cazului când partea este licențiată în drept.

În baza modificărilor se propune fortificarea instituției „admisibilității recursului” cu stabilirea unor criterii clare și exhaustive de admisibilitate. Asupra inadmisibilității cererii de recurs, completul din 3 judecători va decide unanim, printr-o decizie motivată care se va comunica părților și se va plasa pe pagina web a Curții Supreme de Justiție.

Conform noilor modificări operate la acest capitol, examinarea recursului admisibil se efectuează de același complet de judecată care a decis asupra admisibilității. Prin micșorarea completului de judecată care examinează fondul recursului de la 5 la 3 judecători va fi posibil optimizarea activității Curții Supreme de Justiție și minimalizarea cazurilor de imposibilitate a judecătorilor de a participa la examinarea unei cauze pe motiv că a participat anterior. Recursul urmează a fi examinat în termen de 6 luni de zile de la depunerea lui.

Legislația altor state, și anume Grecia, Franța, Irlanda, Estonia, SUA, Danemarca permite instanței judecătorești superioare, să organizeze în formă exclusiv scrisă procesul de examinare a cauzei fără utilizarea ședințelor cu participarea directă a părților.

În același fel, procedura de efectuare a actelor procesuale în fața Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului, prevede posibilitatea părților de a adresa Curții plîngerea doar în formă scrisă și în forma tip prestabilită precum și să prezinte grefei toate actele complementare. Procesul în fața curții are loc în formă scrisă și doar la necesitate și la decizia judecătorilor se organizează audieri a părților.

În urma operării acestor modificări se va asigura un mecanism eficient de uniformizare a practicii judiciare și nu mai puțin important se va economisi timp și resurse atât pentru instanță cât și pentru părțile la proces.

Suplimentar, în contextul modificărilor operate la „apel” și anume prin limitarea cazurilor de retrimiteri la rejudecare, este necesară o intervenție și în prevederile art. 445 CPC.

3. Revizuirea

Revizuirea este o cale extraordinară de atac prin intermediul căreia se poate obține desființarea unei hotărâri judecătorești definitive. Caracterul extraordinar al acestei căi de atac se evidențiază în special prin temeiurile exhaustive care pot fundamenta o cerere de revizuire.

Reieșind din faptul că în cazul revizuirii, instanța de judecată se pronunță asupra unei hotărâri judecătorești în vigoare care își produce sau și-a produs efectele juridice, este necesară o revizuire suplimentară a temeiurilor statuate la art. 449 CPC, pentru a evita situațiile abuzive de destabilizarea a unor raporturi juridice.

În acest context, prin proiectul de lege elaborat, toate circumstanțele (lit. a), lit. d), lit. e)) care ar putea constitui temei de revizuire pe motivul că în legătură cu cauza examinată s-a pronunțat o sentință penală au fost comasate, iar lit. a) va avea următoarea redacție: „*s-a constatat, prin sentință penală irevocabilă, comiterea unei infracțiuni în legătură cu judecarea pricinii;*”. De asemenea, lit. c) a fost exclusă din considerentul că, descoperirea unor noi înscrisuri probatoare într-o împrejurare ce nu depinde de voința participantului la proces se înglobează în conținutul lit. b) care prevede drept circumstanță de revizuire situația în care au devenit cunoscute unele circumstanțe sau fapte esențiale care nu au putut fi cunoscute anterior.

În vederea excluderii situațiilor în care printr-o hotărîre judecătorească sunt încălcate drepturile unor persoane neantrenate la proces, se propune de a completa art.449 cu acest temei. Ba mai mult, în acest context se vor exclude divergențele existente în prezent între art. 447 și art. 449, ori art. 447 acordă dreptul acestor persoane de a depune cerere de revizuire.

Reieșind din faptul că, unul dintre elementele fundamentale ale supremației dreptului este principiul securității raporturilor juridice, prin modificările propuse se va asigura respectarea autorității de lucru judecat, adică al caracterului definitiv al hotărârilor judecătorești.

XIX. Procedura de elaborare a proiectului de lege și asigurarea transparenței în procesul de promovare a proiectului

Pentru a se atinge rezultatul scontat în această reformă, pe lângă Ministerul Justiției **a fost creat un grup** de lucru din reprezentanți ai sistemului judecătorec (Curtii Supreme de Justiție și Consiliului Superior al Magistraturii), mediului academic, avocați, reprezentanți ai societății civile care au intervenit cu amendamente în prevederile CPC. Respectivul grup de lucru s-a întrunit în **18 ședințe de lucru**, în cadrul cărora au fost discutate și analizate pe principii reciproc acceptabile toate prevederile incluse în proiectul de lege.

Concomitent, la data de 6 iulie curent a fost organizată o masă rotundă cu genericul „*Optimizarea și modernizarea procesului civil*”, la care a participat un expert din Lituania, membrii grupului de lucru precum și alți factori interesați.

În același context, la 8 septembrie a fost organizată o altă masă rotundă cu genericul „*Modificările elaborate la Codul de Procedură Civilă. Consultarea practicilor internaționale*”, eveniment la care au participat inclusiv experți din 5 state europene.

La data de 24 august 2011, proiectul legii a fost remis pentru coordonare tuturor ministerelor, instanțelor judecătorești, Procuraturii Generale, reprezentanților societății civile, mediului academic. Pînă în prezent propuneri au parvenit din partea a 25 de instituții incluse în tabela de divergențe.

De asemenea, proiectul a fost remis și Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției pentru efectuarea expertizei anticorupție, fiind menționat în expertiză lipsa factorilor coruptibili.

Proiectul legii este plasat pe pagina oficială a Ministerului Justiției www.justice.gov.md în directoriul: „*Proiecte de acte normative/ Proiecte de acte normative remise spre coordonare*” precum și în directoriul „*Reforma justiției/Reforma procedurii civile*”.

Viceministru

Vladimir GROSU